

İsrail’de Anayasacılık Hareketi ve İsrail Yüksek Mahkemesi

Muammer Yılmaz

14 Mayıs 1948’de İsrail Bağımsızlık Bildirgesi’nin duyurulmasıyla İsrail bağımsızlığını ilan etmiştir. İsrail Bağımsızlık Bildirgesi, en geç 1 Ekim 1948’de bir anayasa taslağı hazırlanmasını talep ederken Haziran 1950’ye kadar resmi bir anayasanın onaylanması konusunda hala bir fikir birliği mevcut değildir. Özellikle dindar Yahudiler ile seküler Yahudiler arasındaki derin görüş ayrılıkları bu dönemde öne çıkmaktadır. Başbakan David Ben-Gurion gibi kurucu liderlerin çoğu seküler siyonisttir. Seküler siyonistlere göre yeni kurulacak devlet laik ve demokratik olmalıdır. Ultra Ortodoks Haredi grubu gibi muhafazakar siyonistler ise yeni devletin Yahudi şeriatı olan Halaha’ya tamamen uygun olması gerektiği fikrini benimsemektedir. Bu tartışmalara ek olarak Başbakan David Ben-Gurion, yasama organının önceliğinin bir anayasa üretmek yerine İsrail’i dış tehditlere karşı savunmak ve yeni Yahudi göçlerinin devamını sağlamak olduğunu savunmaktadır. Haziran 1950’de milletvekili Yizhar Harari, İsrail anayasasının tek bir belge yerine Knesset’in (İsrail Parlamentosu) zaman içerisinde kabul edeceği “Temel Yasalar” (Basic Laws) ile şekillenmesi teklif etmiştir. “Harari Kararı” olarak bilinen bu tasarı mecliste kabul edilmiştir. 1958 yılına gelindiğinde ise ilk İsrail Temel Yasası olan Knesset Temel Yasası meclisten geçmiştir. 1958’den günümüze kadar 14 Temel Yasa Knesset tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu Temel Yasalardan çoğunun basit çoğunlukla kabul edilmesi çeşitli ihtilaflara yol açmıştır. Özellikle Kıta Avrupası hukuk anlayışını benimseyen ülkelerde normlar hiyerarşisi uygulanmaktadır. Normlar hiyerarşisine göre Anayasa, diğer yasalardan ve hukuki yapılardan üstündür. Normlar hiyerarşisinde hiçbir kanun anayasaya aykırı olamaz. Anayasa devletin temel yapısını oluşturduğu için kabulü ve değiştirilmesi meclisin nitelikli çoğunluğu ya da referandum gibi diğer yasalardan daha kompleks süreçlere bağlanmıştır. İsrail Temel Yasalarının bu özellikten yoksun olması, çeşitli taraflarca bu Temel Yasaların bir “Anayasa” özelliği taşımadığı şeklinde yorumlanmıştır. Kudüs İbrani Üniversitesi’nde hukuk profesörü olan Ruth Gavison ve Bar- Ilan Üniversitesi’nde profesör olan Gideon Sapir gibi İsrail hukukunun önde gelen isimleri Temel Yasaların anayasa olmadığını savunmaktadır. Gavison’a göre anayasa halkın katılımı ve onayıyla meşruiyetini sağlamalıdır. Sapir ise İsrail Temel Yasalarını “Elit bir yargıç grubunun dayattığı bir anayasal düzen çabası” olarak nitelendirmiştir.

İsrail’de yargı sistemi üç aşamadan oluşmaktadır: Sulh mahkemeleri, bölge mahkemeleri ve İsrail Yüksek Mahkemesi. İsrail Yüksek Mahkemesi 15 üyeden oluşmaktadır ve bu yargıçlar, Yargı Seçim Komitesi’nin aday göstermesi sonucunda Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Yargı Seçim Komitesi ise Adalet Bakanı, hükümetten seçilecek başka bir Bakan, Knesset tarafından seçilecek 2 milletvekili, İsrail Barosundan 2 üye ve Yüksek Mahkeme Başyargıcı ile diğer iki yargıç olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Yargıçlar atandıktan sonra, istifa etmedikleri veya görevden alınmadıkları sürece 70 yaşında emekli olana kadar görev yapmaktadırlar. Yüksek Mahkeme, aynı zamanda Anayasa Mahkemesi gibi çalışmaktadır: Temel Yasalara aykırı yasa ve işlemleri iptal etme yetkisine haizdir. Ayrıca Yüksek Mahkeme’ye kamu yararı davası yoluyla bireysel başvurular da mümkündür. Bu da mahkemenin toplumsal olaylar üzerindeki etkisini artıran bir faktör olarak dikkat çekmektedir.

1978’de İsrail Yüksek Mahkemesi’nde yargıç olarak göreve başlayan ve 1995’te Yüksek Mahkeme Başkanı olan Aharon Barak, mahkemenin ele aldığı konuların yelpazesini önemli ölçüde genişletmiştir. “Her şey yargının konusu olabilir” diyen ve yargı aktivizmi yaklaşımını benimseyen Barak döneminde İsrail Yüksek Mahkemesi, idari işlemlerden devlet bütçesine kadar birçok önemli konuda karar vermiştir.

Bu yaklaşım, bazı çevrelerce demokratik denge açısından övgü almakla birlikte yargının yasama ve yürütmeye müdahale ettiği gerekçesiyle yoğun eleştiriler de almıştır. Gavison, Aharon Barak'ı "Yargı yoluyla anayasa ürettiği" gerekçesiyle eleştirmektedir. Aynı zamanda Barak döneminde İsrail Yüksek Mahkemesi, Temel Yasaları bir anayasa gibi kabul etmekte mahsur görmemiş ve Knesset'te kabul edilen birkaç yasayı "Temel Yasalara Aykırılık" gerekçesiyle iptal etmiştir.

Temel Yasaların anayasa şeklinde yorumlanması ve İsrail Yüksek Mahkemesi'nin karar çerçevesini geliştirmesi, İsrail gündemini güncel olarak da meşgul etmektedir. 2023 yılının temmuz ayında Başbakan Binyamin Netenyahu önderliğindeki koalisyon hükümeti, Knesset'e yeni bir yargı paketi sunmuştur. Bu paket, Knesset'e İsrail Yüksek Mahkemesi kararlarını basit çoğunlukla iptal etme yetkisi vermektedir. Ayrıca Yüksek Mahkeme'ye atanacak yargıçları belirleyen komisyon olan Yargı Seçim Komitesinde İsrail Barosundan 2 temsilci yerine muhalefet ve iktidardan birer temsilci olmak üzere 2 temsilci olmasını içermektedir. Yargı paketi ayrıca Yüksek Mahkeme'nin "makul olmayan" hükümet kararlarını iptal etme yetkisini elinden almasını içermekteydi. Yargı paketi, muhalif vekillerin oylamayı protesto etmesiyle Knesset'ten geçmiştir. Kararın meclisten geçmesiyle birlikte İsrail halkı sokaklara dökülmüştür. Bu yasanın anti-demokratik olduğunu ve geri çekilmesi gerektiğini belirten yüzbinlerce İsrail vatandaşı, yasayı ve Başbakan Netenyahu'yu protesto etmiştir. 1 Ocak 2024'te İsrail Yüksek Mahkemesi, söz konusu yasayı "Demokratik İsrail Devleti'nin temel karakterine ciddi ve benzeri görülmemiş zarar verdiği" gerekçesiyle 8'e karşı 7 oy ile iptal ettiğini duyurmuştur. Karara Adalet Bakanı Yariv Lenin ve birçok hükümet üyesi tepki göstermiştir.

26 Mart 2025 tarihinde ise Knesset, benzer bir yargı paketini yine muhalif vekillerin oylamayı boykotu eşliğinde 67 kabule karşı 1 ret oyuyla kabul etmiştir. Muhalefet parti liderleri oylamanın ardından, "İsrail hükümeti, tek bir amacı olan bir yasayı onayladı: Yargıçların politikacıların iradesine tabi olmasını sağlamak." ifadesini kullanmıştır. Hükümet ise yargının yürütmeye doğrudan müdahale ettiğini ve bu yasa ile artık bu durumun değişeceğini ifade etmiştir. Knesset'in bu kararından günler sonra, 8 Nisan 2025'te ise İsrail Yüksek Mahkemesi, Başbakan Netenyahu'nun görevden aldığı İsrail İç İstihbarat Örgütü Şin-Bet Direktörü Ronen Bar'ın görevden alınması kararının yürütmesini durdurduğunu açıklamıştır.

Sonuç olarak İsrail, kuruluşundan sonra gerek iç siyasetteki uyuşmazlıklardan gerek Arapların statüsünün ne olacağı konusunda var olan belirsizliklerden dolayı yazılı bir anayasa oluşturmamıştır. İsrail, Temel Yasalar ve İsrail Yüksek Mahkemesi kararları ile var olan anayasal boşluğunu doldurmaya çalışsa da tam olarak bir anayasaya sahip olmamanın eksikliğini çekmektedir. Aharon Barak'ın başkanlığından itibaren İsrail iç dinamiklerinde çok daha aktif bir rol oynayan İsrail Yüksek Mahkemesi, Knesset'in birçok kararına doğrudan müdahale etmiştir. Yüksek Mahkeme'nin bu kararları ise Gideon Sapir gibi hukukçuların yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Knesset'in İsrail Yüksek Mahkemesi'nin etkinliğini azaltmaya yönelik girişimleri ise Yüksek Mahkeme'nin 2023 tarihli yargı paketini iptal etmesi ile sonuçsuz kalmıştır. Knesset'te kabul edilen ve Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilen yargı paketi ülkede büyük infial uyandırmıştır. İsrail toplumunda hukuk devleti ilkesinin tehlikede olduğunu düşünen binlerce insan yasanın Knesset'te kabul edilmesinin ardından yasayı protesto etmek için sokaklara dökülmüştür. 7 Ekim sonrasında ülkenin ana odağı Filistin- İsrail çatışmasına dönmüştür. Buna rağmen Knesset ve Yüksek Mahkeme arasında giderek artan tansiyon, İsrail'de güçler ayrılığı ilkesinin uygulanışıyla ilgili ciddi soru işaretleri oluşturmaktadır. Yürütme ve yargı erkleri arasında devam eden bu yüksek gerilim İsrail toplumunu halen rahatsız etmektedir. Mevcut konjonktürde Anayasa yapımının veya var olan Temel Yasaların statüsünün konuşulması İsrail'in öncelikleri arasında değildir. Bu nedenle İsrail'de yürütme ve yargı arasındaki problemlerin devam etmesi beklenmektedir.